

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. На сучасному етапі зовнішньоекономічні фактори впливають майже на будь-який вид господарської діяльності. Ігнорування господарюючими суб'єктами інтеграційних процесів, що відбуваються у світовій економіці, веде до значних витрат. Глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом століть і залишається ще незавершеним. Елементи національних економік (національні виробники, споживачі, фінансові та інші інститути) безпосередньо інтегруються в загальний світовий економічний простір. У результаті, національні виробники стають усе більше пов'язані з іноземними споживачами. Відповідно, і на внутрішніх ринках у боротьбі за національних споживачів вони змушені на рівних конкурувати з іноземними економічними суб'єктами. Таким чином, якщо раніше відбувалося кількісне збільшення взаємодії окремих національних економік у формі зростання потоків товарів, капіталу і інвестицій, то сьогодні спостерігається якісна зміна їх взаємодії.

Ключові слова: глобалізація; національна економіка; трансформація; проблеми; валовий внутрішній продукт; співпраця.

Вступ. Еволюція світового господарства досягла в своєму розвитку тієї стадії, коли системи суспільного відтворення різних країн і держав за допомогою міжнародного поділу праці та міжнародних економічних відносин перетворюються в єдиний глобальний гео економічний простір, у якому провідну роль у даний час грає процес глобалізації. Саме він виступає вирішальним фактором у загальній консолідації економічних, фінансових, політичних, соціально-культурних, науково-технічних і екологічних елементів національних господарств. При цьому ступінь участі одних країн у процесі глобалізації світового господарства різко відрізняється від інших, що сприяє формуванню кардинальних відмінностей у соціально-економічному розвитку національних економік.

Роль глобалізації у соціально-економічних процесах досліджували відомі вчені-інституціоналісти В. Базилевич, З. Бжезінський, О. Біленький, О. Білорус, А. Гальчинський, Н. Гражевська, Б. Губський, В. Іноземцев, Е. Кочетов, І. Кириленко, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, А. Неклеса, В. Новицький, Ю. Пахомов, М. Портер, А. Почкаї, Р. Робертсон, В. Сіденко, С. Сіденко, С. Соколенко, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, А. Філіпенко, А. Чухно та ін. Незважаючи на активне дослідження економістами проблем глобалізації, поглибленого вивчення й узагальнення на теоретичному рівні вимагають процеси впливу глобалізації на розвиток національної економіки.

***Богун Максим Михайлович** – викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж, ORCID 0000-0003-3151-8737, bogun@business-college.com.ua

Постановка завдання. Національна економічна система зазнає впливу глобалізаційних процесів, міжнародного руху капіталів, робочої сили, наслідків діяльності транснаціональних корпорацій. З огляду на це, подальші зміни у системі господарювання слід здійснювати на ґрунті дослідження й осмислення впливу глобалізації на розвиток національної економіки. Глобалізація, як економічне та суспільне явище, має двоїстий характер, що проявляється як у нових можливостях, так і загрозах. Маємо за мету дослідити сутність, природу та тенденції глобалізації, зрозуміти траєкторію її розвитку.

Результати. Соціально-економічна система являє собою один з основних об'єктів аналізу в економічній науці. Згідно з ученням західної економічної науки соціально-економічна система являє собою складний суспільний організм взаємодіючих підсистем, що знаходяться в різному ступені співвідпорядкованості між собою на основі форми і змісту, загального, особливого і одиничного, явища і сутності, кількості і якості. Це організм, що розкриває сходження від способу виробництва до окремих явищ і процесів і, навпаки, від окремих економічних явищ і процесів до способу виробництва, тобто від абстрактного до конкретного і навпаки.

Появу терміну «глобалізація» пов'язують з ім'ям Т. Левітта, який ввів його в своїй статті «Глобалізація ринків», опублікованій у «Гарвард Бізнес Ревю» в 1983 році [10]. Поширення ж термін «глобалізація» отримав завдяки американському соціологу Р. Робертсону і японцеві К. Омае унаслідок публікації в 1990 р. бестселеру «Світ без кордонів» [12]. Термін «глобалізація» лексично означає надання будь-чого всесвітнього (глобального) характеру. На думку автора цієї статті, глобалізація (світової) економіки це феномен світогосподарських процесів, що проявився наприкінці ХХ століття. У найзагальнішому сенсі її слід визначати як вищу стадію (ступінь, форму) інтернаціоналізації господарського життя та науково-виробничої інтернаціоналізації.

Глобалізація світової економіки як новий рівень інтернаціоналізації є одним з основних екзогенних факторів розвитку соціально-економічних систем у сучасних умовах. Вивчення впливу глобалізації на розвиток соціально-економічних систем надзвичайно важливо для визначення місця і ролі країн у світовому господарстві. Йдеться про визначення впливу цивілізаційних особливостей на вибір форм і видів соціально-економічного устрою суспільства, на масштаби і терміни змін, що проводяться, на індивідуальний вигляд моделей господарювання [5]. Ігнорування даного мегатренду означає втрату кумулятивного ефекту, розрив зв'язку перетворень з історичними традиціями країни, її культурою, менталітетом населення і сформованою системою цінностей. Процес глобалізації модифікує їх прояв, але не виключає їх з числа домінуючих чинників прогресу.

Теоретичний аналіз розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації має ґрунтуватися на дії закону максимальної просторової експансії, визначати початкову мету і спосіб існування будь-якої системи [13]. Він зумовлює прагнення кожної системи до максимального заповнення простору в пошуках енергетичних джерел, а після досягнення меж простору останні починають де-

градувати і зникають. На еволюцію соціально-економічних систем у сучасних умовах особливий вплив здійснює глобальна тенденція до розширення і поглиблення взаємозв'язків між народами і державами, заснованих на конфліктах і співробітництві, незважаючи на видозміну з плином часу мотивів, які стимулювали еволюцію цих зв'язків.

Глобальна економіка визначає нові умови, в яких протікає взаємодія соціально-економічних систем. Так, перехід до нової якості інтеграційних процесів сприяв посиленню взаємодії міждержавних інтересів, пов'язаних з розмиванням кордонів національної економіки, обумовлених єдиним грошовим і інформаційним простором [6].

В даний час усі соціально-економічні системи стали нерозривною складовою надсистеми – глобальної економіки, і основні вартісні категорії (вартість, ціна, витрати, прибуток, відсоток, рента) формуються в цій системі і модифікуються, долаючи національні кордони.

Поділ праці і засновані на ньому ринкові відносини обумовлюють залежність всіх учасників економічного життя один від одного. Величезну роль у посиленні взаємозалежності соціально-економічних систем грають міжнародні компанії, в рамках яких здійснюється перетік значної частини ресурсів. Їх влада і вплив обумовлюються концентрацією контролю над стратегічно важливими сферами — фінансами, робочою силою, технологією, поставками сировини і компонентів, послугами та збутом.

Концентрація людських здібностей, науково-технічного знання і досвіду, а також міжнародна (глобальна) організація управління дозволяють таким компаніям оптимально розміщувати джерела матеріально-технічної постачання, виробництва і збуту [15].

Зростаюча економічна взаємозалежність соціально-економічних систем зумовлює розширення, поглиблення, інтенсифікацію і динамізм міжнародних економічних зв'язків і супроводжується розростанням мережі всесвітніх, регіональних та інших спілок і організацій, що дозволяє характеризувати глобалізацію світового господарства як двоєдиний процес розвитку матеріально-технічного базису та системи міжнародних економічних відносин [9].

Сучасне світове господарство в рамках міжнародного поділу праці характеризується асиметричністю, еквіфінальністю, нерівномірністю розвитку [1]. Нерівномірність може розглядатися в діахронному і синхронічному аспектах та є важливою особливістю історичного процесу, проявляючись в періодичних кризах і спадах виробництва, які охоплюють усі ланки соціально-економічних систем. Економічні відмінності між соціально-економічними системами полягають в ступені розвитку ринків товарів, праці, капіталів та інформації, глибині поділу праці всередині них і характері їх включеності в світовий ринок, рівні і формах соціального захисту населення [3].

Нерівномірність розвитку — прямий результат багатоваріантності взаємодії широкого комплексу чинників і умов економічного зростання. Для розвитку окремих явищ, процесів, структур необхідно, щоб їх складові змінювалися нерівномірно, інакше можливе лише відтворення колишніх структур, а не посту-

пальний розвиток. Відтворення системи, процесу, явища в незмінному вигляді рівнозначно застою, запереченню розвитку.

Нерівномірність, що проявляється на мікро- (одиничні явища і процеси) і макрорівні, виступає одним із чинників посилення багатоваріантності розвитку, але в основі її лежать найрізноманітніші варіанти конкретних умов і факторів розвитку.

Сучасна глобалізація протікає головним чином у капіталістичних формах, які свідомо суперечать принципам рівноправності і взаємної вигоди і базуються, як правило, на силі монополізму, а не на вільній конкуренції учасників. Зіставляючи вигоди і збитки від глобалізації, О. Богомолів вказує на стійке збереження і, навіть, збільшення розриву в рівнях розвитку між групами індустріально розвинених і економічно менш розвинених країн, переконливо доводячи, що вигоди від глобалізації безпосередньо пов'язані з ємністю внутрішніх ринків [2].

У процесі еволюційного розвитку найчастіше в соціально-економічних системах співіснують віджилі елементи колишньої системи (застарілі організаційно-правові форми підприємств, методи регулювання, господарсько-етичні традиції) і формуються нові, притаманні сучасним умовам економічного розвитку [7]. Такий характер структурних змін економіки обумовлений принципом роздвоєння або біфуркації. Реалізація цього принципу передбачає витіснення нежиттєздатних елементів і адаптацію нових елементів, адекватних стану економічної системи.

В умовах нерівномірності економічного і соціального розвитку різних соціально-економічних систем одні з них втілюють у собі високорозвинені економічні і соціально-політичні структури, інші знаходяться на нижчих щаблях, що обумовлює можливість їх взаємодії, в ході якої відстали соціально-економічні системи, використовуючи приклад, досвід, зразок більш передових, можуть прискореними темпами розвивати свою економіку і соціальні форми, не проходячи послідовно всі стадії або фази «звичайного», класичного розвитку [4]. При цьому досвід передових соціально-економічних систем, досягнута ними в ході соціально-економічних перетворень прогресивна модель економічної організації, управління і функціонування служать для відсталих соціально-економічних систем орієнтиром і метою їх еволюції за скороченим шляхом.

Зростаюча економічна відкритість усе більшого числа національних господарств створює передумови для прискореної міжнародної дифузії передових технологій, ноу-хау, навичок менеджменту та маркетингу, а в кінцевому рахунку — для поширення по всій планеті тієї економічної цивілізації, яка склалася в індустріальних соціально-економічних системах, які вирвалися в минулому — на початку нинішнього століття вперед і залишили позаду весь інший світ [11]. Це означає, що утворився розрив у рівнях техніко-економічного розвитку між індустріальним або постіндустріальним авангардом світової спільноти і великий його ар'єргард буде поступово скорочуватися.

Більшість сучасних сценаріїв розвитку світової економіки виходить з того, що лібералізація міжнародних економічних відносин повинна врешті-решт при-

вести до формування однорідного глобального ринкового простору, який функціонує за єдиними законами, з використанням єдиного платіжного засобу або оборотних взаємозамінних платіжних засобів, емітованих різними, що не обов'язково офіційними, інститутами [8]. Передбачається, що усунення міжнаціональних бар'єрів, обумовлених державним регулюванням економіки, дозволить підвищити ефективність конкуренції і забезпечити сукупний економічний вигравш за рахунок вільного переміщення капіталу і робочої сили. Але при цьому піддаються уніфікації фактори (природно-кліматичні відмінності, відстані); у порівнянні з чисто матеріальними досягненнями надається перевага загальній якості життя (сприятливому життєвому середовищу); посилюється схильність до самостійного вибору переконань, цінностей і відповідного їм способу життя. Таким чином, кажучи про глобалізацію в сучасному світі, необхідно поставити її в контексті двох базових тенденцій — універсалізації світу і зростанню його різноманіття. Саме їх поєднання і визначає сучасний світовий розвиток, його неоднозначність і, що найважливіше, збереження альтернативності вибору для кожного народу і держави.

В постіндустріальному світі проявляє себе так званий новий регіоналізм: формування макрорегіональних просторів на тлі геоекономічного розшарування світу, оскільки характерною рисою посилення міжнародних зв'язків стає поєднання автономізації і інтеграції, що супроводжується зростанням значення рівнів: наднаціонального з різноманітними новими центрами влади і впливу (макрорегіонів) і нижчих, локальних (мікрорегіонів) [11]. Регіоналізація зовнішньоекономічних зв'язків співвідноситься з тенденцією зростання зв'язків між суб'єктами світового господарства, в зв'язку з чим встановлення нового світового порядку буде ґрунтуватися на впливі процесів розвитку взаємозалежності суб'єктів світової економіки і регіоналізації.

Важлива особливість раціональної макроекономічної політики соціально-економічних систем в цих умовах — відкритість у рамках регіональної міждержавної інтеграції, оскільки саме інтеграція робить світову економіку відкритішою, сприяючи посиленню економічної взаємозалежності головних центрів світової економіки (США - ЄС - Східної Азії) [14].

Висновки. Підводячи підсумки розгляду явища глобалізації як екзогенного чинника розвитку соціально-економічних систем, можна зробити такі висновки: закономірностями розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації є взаємозалежність, обумовлена нерівномірністю, асиметричністю економічного розвитку, що зумовлює відносини партнерства, а також лідерства і залежності (провідних і ведених) соціально-економічних систем; підпорядкованість, що створює взаємну зацікавленість у політичній, соціальній і макроекономічній стабільності на території всіх соціально-економічних систем і що припускає використання різними соціально-економічними системами уніфікованих норм і правил економічної діяльності, розроблених наднаціональними інститутами.

Література

1. Luttwak E. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammar of Commerce. The National Interest. 1990. № 20. P. 17–23.

2. Богомолов, О. Т. *Анатомия глобальной экономики* : учеб. пособие. М.: Академкнига, 2009. 216 с.
3. Мартен Д., Мецжер Ж.-Л., П'єр Ф. *Метаморфози світу: Соціологія глобалізації*. К. : Вид. дім «КМ Акад.», 2005. 304 с.
4. Firebaugh G. Accounting for the Recent Decline in Global Income Inequality. *American Journal of Sociology*. 2004. September. № 2 (110). P. 283–312.
5. Гукасьян Г. М. *Экономическая теория: проблемы «новой экономики»*. СПб. : Питер, 2003. 192 с.
6. Динкевич А. Закономерности экономического развития (проблемы методологии). *Экономист*. 2009. № 11. С. 71–80.
7. Філіпенко А. Особливості дослідження глобальних трансформацій. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журн.* 2012. № 1. С. 273–276
8. Кузнецов М. М. Социально-экономические предпосылки вовлеченности стран в процесс глобализации мирового хозяйства. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». Т. 24 (63). 2011. № 1. С. 114–122.
9. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. *Методологічні аспекти: Наук. вид. К. : Либідь, 2006. 312 с*
10. Маргелов М. В. «Глобализация» – превратности термина. США и Канада: экономика, политика, культура. 2003. № 9. С. 47–59.
11. *Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет*. М.: Юристъ, 2008. 604 с.
12. Омае К. *Упадок национального государства: становление региональных экономик*. М. : Европа, 2009. 336 с.
13. Korzeniewicz R.P. World Inequality in the Twenty-First Century: Patterns and Tendencies. Chapter forthcoming in *The Blackwell Companion to Globalization*, edited by George Ritzer. – Oxford : Blackwell Publishers, 2007. 592 p
14. Проскурин С. А. Глобализация как фактор поляризации мира. *Социально-гуманитарные знания*. 2009. № 4. С. 46–49.
15. Розов Д. В. Глобализационные тенденции движения и эволюции основного капитала в современном мире. *Финансы и кредит*. 2005. № 11 (179). С. 44–59.

References

1. Luttwak, E. “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammar of Commerce.” *The National Interest*, 20 (1990): 17–23.
2. Bohomolov, O. T. *Anatomy of the global economy*. Moscow: Akademknyha, 2009. [in Russian].
3. Marten, D., J.-L. Metsjer, and F. Pier. *Metamorfozy svitu: Sotsiologiya hlobalizatsii* [*Metamorphoses of the world: Sociology of globalization*]. Kyiv: Vyd. dim "KM Akad.", 2005. [in Ukrainian].
4. Firebaugh, G. “Accounting for the Recent Decline in Global Income Inequality.” *American Journal of Sociology*, no 2 (110) (2004): 283–312.
5. Hukasiyan, H. M. “Ekonomicheskaya teoriya: problemy «novoyi ekonomiky»” [*Economic theory: problems of the "new economy"*]. SPb.: Pyter, 2003. [in Russian].
6. Dinkevich, A. “Zakonomernosti ekonomicheskogo razvitiya (problemy metodologiyi)” [*Regularities of economic development (problems of methodology)*]. *Ekonomyst*, 11 (2009): 71–80. [in Russian].
7. Filipenko, A. “Osoblyvosti doslidzhennia hlobalnykh transformatsiy.” [*Features of the study of global transformations.*]. *Development strategy of Ukraine (economics, sociology, law)*, no. 1 (2012): 273–276. [in Ukrainian].

8. Kuznetsov, M. M. “Sotsialno-ekonomichni propozyziyi volevyavlennia kraiin u protsesi hlobalizatsii svitovoho hospodarstva.” [“Socio-economic preconditions for the involvement of countries in the process of globalization of the world economy”]. *Ucheni zapysky Tavrychnoho natsional'noho universytetu im. V. Y. Vernadskoho. Seriya «Ekonomika ta upravlinnya»*. Vol. 24 (63), no. 1 (2011): 114–122. [in Ukrainian].

9. Halchynskii, A. *Hlobalni transformatsii: kontseptualni alternatyvy. Metodolohichni aspekty* [Global transformations: conceptual alternatives. Methodological aspects]. Kyiv: Lybid, 2006. [in Ukrainian].

10. Marhelov, M. V. “«Hlobalizatsiya» - perekhidnosti termina.” [““Globalization” - the vicissitudes of the term”]. *SSHA i Kanada: ekonomika, polityka, kultura*, no. 9 (2003): 47–59. [in Russian].

11. *Myrovaya ekonomika: hlobalnyye tendentsiyi za 100 let* [The world economy: global trends for 100 years]. Moscow: Yuryst, 2008. [in Russian].

12. Omae, K. *Upadok natsional'nogo gosudarstva: stanovleniye regional'nykh ekonomik* [The decline of the nation-state: the formation of regional economies]. Moscow: Yevropa, 2009. [in Russian].

13. Korzeniewicz R.P. *World Inequality in the Twenty-First Century: Patterns and Tendencies. Chapter forthcoming in The Blackwell Companion to Globalization*. Ed. George Ritzer. Oxford : Blackwell Publishers, 2007.

14. Proskurin, S. A. “Globalizatsiya kak faktor polyarizatsiyi mira.” [“Globalization as a factor of polarization of the world”]. *Sotsialno-humanitarnyye znaniya*, no. 4 (2009): 46–49. [in Russian].

15. Rozov, D. V. “Globalizatsionnyye tendentsiyi dvizheniya i evolutsiyi osnovnogo kapitala v sovremennom mire.” [“Globalization trends in the movement and evolution of fixed capital in the modern world”]. *Finansy ta kredyt*, no. 11 (179) (2005): 44–59. [in Russian].

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Богун Максим Михайлович,

преподаватель кафедры экономики,
предпринимательства и маркетинга
Черкасский государственный бизнес-колледж
ORCID 0000-0003-3151-8737

Аннотация. Глобализация стала важнейшей реальной характеристикой современной мировой системы, одной из наиболее влиятельных сил, определяющих ход развития нашей планеты. Она охватывает важнейшие процессы социально-экономического развития мира, способствует ускорению экономического роста и модернизации. В то же время глобализация порождает новые противоречия и проблемы в мировой экономике.

Сейчас все страны мира в разной степени охвачены процессом глобализации. Проявление процессов глобализации многомерным. Приобретя черты процесса, к тому же противоречивого и непоследовательного, глобализация приводит к проявлению других процессов, вступающих в противоречие как относительно друг друга, так и по начальной «точки отсчета», демонстрируя таким образом зависимость нелинейной диалектики, которая производит возрастающее влияние на региональное развитие и состояние экономической безопасности как регионов, так и национальной экономики в целом.

Современные тенденции развития глобализационного мира убедительно доказывают необходимость серьезного осмысления проблем генезиса и ра-

звития национальных экономик в целом, и предприятий в частности. Глобализация экономического развития следует из глубокой взаимозависимости составляющих мирового хозяйства, с его единства, противоречивости и целостности, усиливается в условиях широкого развертывания интернационализации производства и обращения, интенсификации интеграционных процессов. глобализация в современных условиях, с одной стороны, выступает условием функционирования субъектов хозяйствования, а с другой стороны, определяет уровень конкурентоспособности их деятельности. Последнее актуализирует необходимость определения основных направлений влияния глобализационных процессов на развитие предприятий с целью идентификации положительных и отрицательных проявлений глобализации для отдельной страны.

Ключевые слова: глобализация; национальная экономика; трансформация; проблемы; валовый внутренний продукт; сотрудничество.

GLOBALIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

Maksim M. Bohun,

Lecturer at the Department of Economics,
Entrepreneurship and Marketing
Cherkasy State Business College
ORCID 0000-0003-3151-8737

Abstract. Globalization has become the most important real characteristic of the modern world system, one of the most influential forces determining the course of development of our planet. It covers the most important processes of the socio-economic development of the world, contributes to the acceleration of economic growth and modernization. At the same time, globalization gives rise to new contradictions and problems in the world economy.

Now all the countries of the world are, to varying degrees, embraced by the process of globalization. The manifestation of the processes of globalization is multidimensional. Having acquired the features of a process, moreover, contradictory and inconsistent, globalization leads to the manifestation of other processes that come into conflict both with respect to each other and in terms of the initial "point of reference", thus demonstrating the dependence of nonlinear dialectics, which produces an increasing influence on regional development and state economic security of both regions and the national economy as a whole.

Modern trends in the development of the globalization world convincingly prove the need for a serious understanding of the problems of the genesis and development of national economies in general, and enterprises in particular. The globalization of economic development follows from the deep interdependence of the components of the world economy, from its unity, inconsistency and integrity, is intensifying in conditions of widespread internationalization of production and circulation, intensification of integration processes. globalization in modern conditions, on the one hand, is a condition for the functioning of business entities, and on the other hand, determines the level of competitiveness of their activities. The latter actualizes the need to determine the main directions of the influence of globalization processes on the development of enterprises in order to identify the positive and negative manifestations of globalization for a particular country.

Keywords: globalization; national economy; transformation; problems; GDP; cooperation.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2021